

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Pohledy seniorů na současnou dobu

Karel Kolář

Bakalářská práce

2019

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Karel Kolář**
Osobní číslo: **H16280**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Pohledy seniorů na současnou dobu**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce se bude zabývat problematikou způsobu pohledů seniorů na současnou dobu. V teoretické části budou objasněny základní pojmy týkající se stárnutí. Dále bude práce zaměřena na vysvětlení psychologických a sociálních aspektů stárnutí. V praktické části bude použita metoda kvalitativního výzkumu, konkrétně zprostředkována pomocí polostandardizovaného biografického rozhovoru. Cílem práce je získat pohledy seniorů na dnešní dobu a porovnat je s názory na dobu jejich mládí. Například v oblasti volnočasových aktivit, politické situace nebo kariérního postupu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 807-038-0446.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ, *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada. 2012. *Sociologie (Grada)*. ISBN 978-80-247-3850-5.

SCHMEIDLER, Karel. *Problémy mobility stárnoucí populace*. Brno: Novpress, 2009. ISBN 978-80-87342-05-3.

STUART-HAMILTON, Ian a Jiří KREJČÍ. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Tomáš Retka

Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2018**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2019**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 27. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 25. 3. 2019

Karel Kolář

Poděkování

V prvé řadě bych chtěl poděkovat vedoucímu práce Mgr. Tomáši Retkovi, především za jeho trpělivost, odborné vedení a cenné rady. Velký dík patří všem informantům, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Dále děkuji rodině a přátelům za veškerou podporu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou způsobu pohledů seniorů na současnou dobu. V teoretické části budou objasněny základní pojmy týkající se stárnutí. Dále bude práce zaměřena na vysvětlení psychologických a sociálních aspektů stárnutí. V praktické části bude použita metoda kvalitativního výzkumu, konkrétně zprostředkována pomocí polostandardizovaného biografického rozhovoru. Cílem práce je získat pohledy seniorů na dnešní dobu a porovnat je s názory na dobu jejich mládí. Například v oblasti volnočasových aktivit, politické situace nebo kariérního postupu.

Klíčová slova

senioři, stárnutí, stáří, orální historie, senioři a společnost

Title

The views of the elderly on today's era

Annotation

The bachelor thesis deals with the way of views of the elderly on today's era. The basic concepts of aging will be explained in the theoretical part. Furthermore, the work will focus on explaining the psychological and social aspects of aging. In the practical part, the method of qualitative research will be used, specifically through a semi-standardized biographical interview. The aim of this work is to get the views of the elderly on today's era and to compare them with the views of their youth. For example in the field of leisure activities, political situation or career advancement.

Keywords

seniors, aging, age, oral history, seniors and society

OBSAH

0	Úvod	9
1	Charakteristika stáří	11
1.1	Šednoucí populace	11
1.2	Definice stárnutí	12
1.3	Změny ve stáří	14
1.4	Biologické stárnutí	14
1.5	Psychologické stárnutí	16
1.6	Socioekonomické stárnutí	16
1.7	Upřesnění pojmu „stárnoucí člověk“	18
1.8	Nemoci	18
1.9	Komunikace	19
1.10	Paměť	20
1.11	Autobiografická metoda	21
2	Senior a společnost	23
2.1	Ageismus	25
2.2	Volnočasové aktivity	26
2.3	Vzdělávání	27
2.4	Univerzity třetího věku	27
3	Metodologie	29
3.1	Průběh výzkumu a metoda sběru dat	30
3.2	Etické otázky výzkumu a výzkumný soubor	31
3.3	Výzkumné otázky a informátoři	31
4	Analýza a interpretace dat	34
5	Závěr	44
6	Použitá literatura	46

6.1	Elektronické zdroje	48
7	Přílohy	49
7.1	Polostrukturovaný rozhovor	49

0 ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce jsou Pohledy seniorů na současnou dobu. Během studia jsem absolvoval praxi vykonávanou v domově pro seniory. Životní oblast stárnutí a stáří jsem si vybral také proto, že stáří je pro mě symbolem zkušeností, moudrosti a cenných rad, které během života mohu využít. Stáří se umí dívat na svět jinou perspektivou.

Pohled některých lidí na stáří je znepokojující. Mnoho z nás přistupuje k tomuto označení velmi negativně, téměř až s pocitem konce cesty. Ve své práci chci poukázat na to, že život stářím nekončí, ba naopak může právě začít. Je podstatné, aby lidé brali ohled na dnešní seniory, přizpůsobovali se jejich stavu, podmínkám a respektovali jejich názory.

Slovo senior dnes vyvolává mnoho různorodých názorů. Mediálně je spojováno spíše s kritikou. Ve své práci se budu snažit poukázat na to, že stárnutí doprovází mnoho změn, se kterými se musí vyrovnávat. Dalším cílem této práce je vytvoření určitého reálného obrazu stáří, který by pomohl získat a osvojit si chybějící informace týkající se této problematiky. Je velmi důležité si uvědomit, že senioři jsou rovnoprávními členy společnosti. Téměř každý člověk zestárne. Pokus o nahlédnutí do problematiky stárnutí by mohlo napomoci k širšímu povědomí týkajícího se pohledu na svět.

Důležitý milník, kterým je odchod do starobního důchodu, je popsán v několika bodech. Pro každou žijící osobu je známá potřeba někam patřit, být milován a mít se na koho obrátit. Stárnutí nás může doprovázet životními ztrátami, nemocemi a těžkostmi, a proto je důležitá sociální oblast života. Získávání sociálních kontaktů a bytí ve společnosti je považováno za potřebu každé generace bez ohledu na věk. Podporou pro seniory je často rodina. V mnoha případech se objevují pocity samoty a opuštěnosti, které je potřeba eliminovat.

Chtěl bych dosáhnout toho, aby se ke stáří přistupovalo s úctou a pokorou, kterou si zaslouží. Nelíbí se mi, že dnešní společnost oslavuje spíše kult mládí. Mládí je perspektivní, všeobecně plné energie a lepší přizpůsobivosti, ale měly by se brát ohledy i na starší generace. Dětství a stáří jsou dvě nejvíce odlišná období života. V dnešní době staří lidé sledují úspěchanost svých dětí, vnoučat a snaží se jim vyrovnat.

Cílem mé bakalářské práce je získat názory seniorů na současnou dobu a porovnat je s dobou jejich mládí. Dále se zaměřím na volnočasové aktivity, možnosti kariérního postupu a politického vědomí.

Teoretická část bakalářské práce vymezuje základní pojmy týkající se stárnutí a stáří. Obsahuje vnímání starších lidí historicky a dnes. Dále jsou zde popsány změny socioekonomické, fyzické a psychické. Teorie obsahuje i informace týkající se častých onemocnění ve stáří, zhoršení paměti a problémů šednoucí populace. Zasahuje oblast vzdělání a volnočasových aktivit.

V dnešní moderní době dochází k postupnému zvyšování průměrné délky života, která má podíl na stárnutí české populace – šednoucí populace. S problematikou demografického vývoje přichází i mnoho politických i sociálně-ekonomických problémů, které mohou vyústit až v mezigenerační konflikty.

Empirická část je zaměřena na získání pohledů seniorů na současnou dobu pomocí rozhovoru. Hlavním kritériem je porovnání dnešní moderní doby s dobou jejich mládí. Dále se věnuje otázce volnočasových aktivit, politické situace a možností kariérního postupu v průběhu jejich života. Velkou část tvoří otázky zaměřené na vzpomínky z dětství. Další oblast je zaměřena na poznatky životního období, na které senioři nejraději vzpomínají.

1 CHARAKTERISTIKA STÁŘÍ

1.1 Šednoucí populace

„Věková struktura společnosti, ať je již dána jako věkové odstupňování, systém věkových norem nebo sociálními souvislostmi, má hluboký sociální význam.“ (Vidovičová 2008: 13)

Gruss ve své knize uvádí, že prodlužování průměrné délky života je v dnešní době možné díky vyspělým technologiím, zdravotní péči a kvalitě lidského života. Jak už název kapitoly vypovídá, budeme se zaměřovat na problematiku šednoucí populace. Slovní spojení šednoucí populace můžeme vyvodit ze vzrůstajícího průměrného věku života. Tento jev se neobjevuje pouze po České republice, ale je aktuální pro vyspělejší země po celém světě. Dále tuto myšlenku můžeme opřít o známý fakt, že v dnešní době je velmi malá úmrtnost novorozenců díky pokrokům v oblasti zdravotnictví. (2009: 39-41 srov. Petrová Kafková 2013: 14-15)

Mnoho z nás se již někdy setkalo s informací o velmi vysokém nárůstu lidí s důchodovým věkem, zatímco ubývá poměrové procento pracujících lidí. Tento fakt se týká nás všech, i když by se mohla položit otázka, že tento problém se dnešní společnosti netýká, tak čísla hovoří o pravém opaku. Dále tuto myšlenku můžeme opřít o známý fakt, že v dnešní době je velmi malá úmrtnost novorozenců díky pokrokům v oblasti zdravotnictví.

„Prodlužování průměrné délky života, nízká porodnost a migrace vedou k zásadní proměně struktury obyvatelstva.“ (Gruss 2009: 39)

Citovanou větu Grusse můžeme brát i jako formu varování. Měnící se struktura obyvatelstva by mohla problematicky zasáhnout sociální systémy a trh práce.

Průměrná délka života se neustále zvyšuje. Dnešní senioři mají oproti historii větší šanci vidět vyrůstat vnoučata, ba dokonce i pravnoučata. V dobách historie byl tento případ spíše ojedinělou záležitostí. Na následujících číslech bude znázorněno prodlužování průměrného věku postupem času.

Od roku 1725 dosáhla průměrná délka života 30 let, v 19. století se pohybovala kolem čtyřicítky. Během druhé světové války, přesněji v roce 1940, byl tento věk stanovený na 50 let. V době válek muselo být velice těžké určovat průměrný věk života z důvodu válečného stavu, při kterém přicházelo o život mnoho mladých lidí. Průměrný věk se však nadále rapidním

tempem zvyšoval až do dnešní moderní společnosti. Na počátku 21. století se očekává průměrný věk 74,2 u mužů a pro ženy je stanoven na 80,3. Vyhledky do budoucna předpokládají, že se kvalita života bude nadále zvyšovat. (Haškovcová 2010: 22-23 srov. Gruss 2009: 43-46)

Z výše zmíněných číselných údajů můžeme konstatovat, že pro předešlé generace bylo dožití vysokého věku spíše nepravděpodobné. Je to logické, protože byla vysoká úmrtnost novorozenců a celkově nízká úroveň zdravotnictví.

„Ve společensko-politickém kontextu jsou však demografické prognózy často předkládány jako katastrofické scénáře. Demografické prognózy jsou nezbytným nástrojem politických strategií, vládních činitelů a odborných znalců. Napomáhají jim s odhadováním změn ve složení obyvatelstva a s posuzováním důsledků, které budou tyto změny představovat pro nejrůznější oblasti lidského života, sociální systémy nebo celkový ekonomický vývoj.“ (Gruss 2009: 42)

Zvyšování průměrné délky života sebou nese i mnoho rizik. Dnes jsme již svědky toho, že se šíří informace týkající se kritických dopadů na sociální systémy. Při rostoucí průměrné délce života se také úměrně zvyšuje hranice věku pro odchod do důchodu. (Haškovcová 2010: 24-25)

Stárání je dnes určitým fenoménem. Na jedné straně může jít o fenomén dnešní moderní společnosti, na druhé straně se stále ještě může jednat o tabu. Každý z nás stárne – každým rokem, dnem, hodinou i právě tímto okamžikem, který už je vlastně minulostí. Nemilosrdně se blížíme k momentu, kdy nás jednou společnost označí, že jsme staří. Někteří se s tímto přirovnáním vyrovnají hladce, u některých mohou nastat problémy, ke kterým se ještě dostaneme později. Je to období, na které se musí každý sám dle svého uvážení připravit.

1.2 Definice stárnutí

Z hlediska odbornosti je mnoho způsobů, jak lze formulovat stárnutí. Jedna z možností, jak lze změřit stárnutí, je jeho sledování. Konkrétně sledovat v jaké době a jakým způsobem se typické znaky mladé dospělosti transformují ve znaky dospělosti pozdní. Stárání představuje poslední fázi lidského vývoje, a proto je potřeba k tomuto procesu přistupovat jako součást kontinuální proměny. Vzhledem ke kontinuální proměně je však těžké určit přesný okamžik toho, kdy končí střední věk a začíná stárání. (Stuart-Hamilton 1999: 18-21)

Tato definice je obecně platná, i když vymezit přesnou hranici mezi středním věkem a stářím je nemožné. Každý člověk je jiný, může prožívat život zcela odlišně, zažívat životní úspěchy, ale i strasti a neštěstí, a proto jednoznačná definice proměny do stáří lze jen těžko určit. Záleží také na kvalitě života a společnosti, v níž působil. Přikláním se k názoru, že stáří přímo souvisí s minulostí člověka. Na výsledek stárnutí se může brát ohled na způsob života v dětství a dospělosti.

Nejznámější měřítko stárnutí je pro širokou veřejnost chronologický věk. Pro lepší orientaci používáme spojení kalendářní věk. Toto označení se nepoužívá pouze pro určení seniorského věku. Je to označení našeho věku. V České republice je 18. rok života spojován s dospělostí. Vidovičová ve své knize zmiňuje zájem o věk a oslavu narozenin. (2008: 69)

Radomír Havlík ve své knize zmiňuje pojem sociální věk. Sociální věk a věkové normy jsou spojovány s určitými sociálními rolemi. Sociální role spojené s věkem zobrazují určitý rámec chování, který společnost očekává. (2007 :53)

„Každý věk je spojen s jinými rolemi a vztahují se k němu odlišná očekávání (normy). Tyto kolekce norem představují pravidla pro chování vázané na určitý věk.“ (Vidovičová 2008: 59)

Tato teorie nás provází celým naším životem. V každém období života se na nás společnost dívá určitým pohledem. Předpokládá, že bychom se měli chovat podle určitého měřítka, které se posuzuje podle věku člověka. Určitý rámec chování je předpokládáný pro každé období lidského života.

V minulosti se přistupovalo ke stáří s větším respektem. Historie nás běžně učí o velmi významném postavení seniorů v dřívějších společnostech. Senior je v tomto kontextu moderní pojem. Historie nám ukazuje, že osoby s velmi vysokým věkem byly znakem moudrosti. Elkhonon Goldberg tvrdí: *„V lidovém vyprávění všech společností je po celé dějiny moudrost spojována s pokročilým věkem. Moudrost je vzácný dar stárnutí.“* (2006: 24)

Podle Vidovičové v předindustriálních společnostech věk neurčoval automatické přiřazení k určité sociální roli nebo sociálně-ekonomické postavení. Sociální atribut věku nebyl tolik důležitý. (2008: 19)

1.3 Změny ve stáří

Stárnutí bývá často spojováno s určitými znaky, které je možno běžným okem pozorovat – např. vypadávání vlasů, šedivé zbarvení vlasů, změna kůže, úbytek váhy, proměna sociálního života. Změny, které můžeme pozorovat na člověku, se rozdělují do tří skupin, které si následně představíme. (Haškovcová 2010: 30-31)

Stáří je přirozené období našeho života, bývá často spojováno s odchodem do starobního důchodu. Nemá přesně určené hranice, protože končí smrtí. Stárnutí může mít dopad na všechny oblasti života včetně biologického vývoje, psychologických změn a socioekonomických následků.

Je velmi důležité dbát na informaci, že procesy biologického, psychologického a socioekonomického stárnutí jsou na sobě vzájemně závislé. To znamená, že stárnutí je výsledek komplexní interakce faktorů mezi těmito oblastmi. (Stuart-Hamilton 1999: 44)

1.4 Biologické stárnutí

Biologické stárnutí je spojováno se změnami na těle. Tělesné tkáně, které představuje pokožka, kůže a svalstvo, začínají ztrácet na elasticitě. Na buněčné úrovni se vytrácí výkon mitochondrií, které jsou pro buňku důležitým místem pro získávání energie. Vylučovací soustava již není tak spolehlivá jako dříve a vytrácí se výkonnost při exkreci toxinů a ostatních odpadních produktů z těla. Trávicí soustava již není tak účinná při vstřebávání potravy. Dochází i k celkovému snížení svalové hmoty a úbytku svalstva. Dýchací soustava dokáže vstřebat méně kyslíku. Oběhová soustava se potýká také se změnami. Srdce již není nejmladší a nastává problém, při kterém proces plynutí krve do oběhu celého těla vyžaduje daleko více energie. (Stuart-Hamilton 1999: 25-26 srov. Janiš, Skopalová 2016: 41-42)

Výše popsané jevy mají vliv na celkovou psychickou stránku. Každý se se stářím vyrovnává jinak. Ať už pozitivní nebo negativní psychika dokáže velmi ovlivňovat člověka. U této myšlenky přímo nerozhoduje stáří.

Stuart-Hamilton upozorňuje na rizika oběhové soustavy, která napomáhá ke správnému fungování srdce. Se stářím přichází pokles výkonnosti proudění krve. Je to častá příčina záchvatů-mrtvice, která je ve větší míře spojována s vyšším věkem. (1999: 26)

S biologickým stárnutím se setkal každý z nás. Při mém výzkumu mohu tyto změny potvrdit a přidat k nim další poznatky. Staří lidé již nemají tolik energie jako v dobách, když byli mladí. Potřebují častěji odpočívat. Velmi paradoxní je fakt, že staří lidé nepotřebují více hodin spánku, ale stačí jim častější a kratší odpočinek. Problémy nastávají při vylučovací soustavě, kdy už orgány tak dobře nefungují a má to negativní dopad na psychiku člověka. Častým vypozerovaným aktem bylo požívání léků. Ano, v dnešní době je často důchodový věk spojován s nadměrným užíváním léčiv. Mohou sloužit k doplňování vitamínů, jako doplněk stravy nebo proti bolesti. V krajních případech vede jejich nadměrné užívání ke zmatenosti. Obraz dnešních stařečků a babiček přirovnávám k chudší postavě, která souvisí s často se vyskytující podvýživou. Staří lidé nemají chuť k jídlu, nepřijímají důležité živiny a nemají energii. Jídlo je zdroj energie. Energie je potřebná pro fungování těla a svalstva. Jedno je závislé na druhém. Největším problémem je přeceňování vlastních sil. Tento fakt neovlivňuje pouze konkrétní osobu, ale často i nejbližší okolí. Přeceňování sil může skončit například pádem a v krajním případě zlomeninou. Kosti již nejsou vzhledem ke stáří tak odolné a pevné. Každý senior by měl sám k sobě přistupovat s větší opatrností a neriskovat újmu na zdraví. (Stuart-Hamilton 1999: 25-27)

Stárnutí doprovází i stárnoucí smyslové orgány. Klasická věta s obsahem povzdychnutí vyjadřuje myšlenku, že sluch a zrak neslouží tak dobře. Nejběžnější zraková vada je snížení ostrosti zraku. Problém nastává, když se člověk snaží zaostřit na určitý podmět. Stáří postihuje závažný problém zhoršení stavu periferního vidění, které nám slouží k orientaci v prostoru. Ztráta sluchu či oslabení sluchu je také běžným problémem. Existuje i několik pomůcek, které dokáží vylepšit tuto situaci – například nošení naslouchadla. Z praktičtějších hledisek je často osoba, se kterou senior provádí rozhovor, dotázána, zda by bylo možné mluvit více hlasitěji. Dnes je již téměř automatické, že se při debatě se staršími lidmi zvyšuje hlas pro lepší komunikaci. (Stuart-Hamilton 1999: 27-33 srov. Janiš, Skopalová 2016: 42-44)

Jak už jsem výše zmínil, každý z nás stárne jinak, je to proces velmi originální a jedinečný ke každému jedinci. Existuje mnoho definicí a teorií, které popisují proces stárnutí. Mnoho autorů se shoduje na tom, že tento proces je jedinečný ke každému z nás, ale může být mnoha faktory ovlivněn. Mezi tyto faktory se řadí například průběžná životospráva a genetika.

1.5 Psychologické stárnutí

Se zvyšujícím se věkem přibývají změny i po psychologické stránce člověka. Na příkladu mých respondentů byl zjištěn fakt, že je potřeba brát ohledy na změny v psychice.

Vágnerová ve své knize zmiňuje 2 dílčí oblasti, které postihují seniora po psychologické stránce. Jsou to biologicky podmíněné změny, které jsou běžně přirovnávané jevy ke stáří. Uvádí příklad celkové pomalosti a špatné fungování paměti. Další oblastí jsou psychosociálně podmíněné jevy. Tato oblast je velmi obsáhlá, a tak byly vybrány pouze důležité informace. Největší důraz klade autorka na změnu očekávání a postojů od společnosti, se kterými se senior musí vyrovnávat. Uvádí, že společnost manipuluje dnešní seniory k přijetí určitého vzorce chování vzhledem k moderní době. (2000: 450-451)

Je známo, že staří lidé již nemají dobrou orientaci v prostoru, poruchy paměti a hůře přistupují k novým věcem. Společnost vyžaduje adaptaci a pochopení moderní doby, ale ne všichni staří lidé dokážou zvládnout a pochopit tyto změny. Z praxe bylo zjištěno, že mnoho seniorů má rádo vlastní styl života. Uznávají své normy a každodenní řád. Je to až jakási rutina a stereotyp, který každý den vykonávají. Tento jev na mě působí pozitivně, přikláním se k názoru, že starší generace v dobách jejich mládí byly vychovávány k dodržování pravidel a nějakých standardů. Respondenti často poukazovali na přísnější výchovu a dodržování pravidel, a proto chápu, že měnit jejich normy není vůbec jednoduché.

Dochází ke změnám regulačních procesů. Senioři jsou citově labilnější, hůře zvládají ovládat emoční projevy. Je mnohem lehčí je emočně ovlivnit. Častější výskyt pocitů úzkosti a deprese bývá běžným znakem psychologických změn. Autorka dále popisuje změny vůle. Rozhodování nyní zabere mnohem více času. Senioři bývají spojováni s tvrdohlavostí, kterou podporuje pasivní stránka vůle, která se naopak vyznačuje vytrvalostí a trpělivostí. (Vágnerová 2000: 456-457 srov. Janiš, Skopalová 2016: 45-50)

1.6 Socioekonomické stárnutí

S přibývajícím věkem přichází změny v sociální a ekonomické oblasti. Dá se předpokládat, že hlavní změna v sociálním životě je spojována s odchodem do starobního důchodu. Ukončení profesního života, ztráta sociálních kontaktů, nadbytek volného času může mít jak pozitivní, tak negativní reakce. Odchod do důchodu patří k důležitým milníkům života. Zasahuje do všech

oblastí života a je potřebné si vytvořit kompletní reorganizaci volného času. Někteří senioři se mohou věnovat, pokud jim to zaměstnavatelé dovolí, dočasným brigádám. Jiní volný čas velice vítají a využívají ho k trávení více času s rodinou nebo si užívají volnočasových aktivit. Odchod do starobního důchodu sebou nese i určitá rizika. Z ekonomického pohledu přichází velká změna v oblasti finančních zdrojů. Pro mnoho seniorů je starobní důchod primárním zdrojem veškerých příjmů. Bohužel v mnoha případech se stává, že příjmy jsou nižší než náklady. Kvalita života se snižuje a senior bývá v těchto případech závislý na druhých, nejčastěji tuto pozici zastává rodina. (Petrová Kafková 2013: 46-53)

„Kvalita života většinou zahrnuje fyzickou kondici a schopnost provádět běžné každodenní činnosti, prožívání, vztahy s blízkými lidmi a širším sociálním okolím, a dále podmínky prostředí, ve kterém člověk žije.“ (Tomeš, Šamalová 2017: 106-107)

Někteří staří lidé dávají přednost klidnému životu v ústraní. Je to forma izolace, kdy se člověk straní společnosti, oceňuje samotu a vyhýbá se sociálním kontaktům. Může záviset i na změnách prostředí, ve kterém osoba žije. (Vágnerová 2000:460) Tento jev se u lidí s velmi pokročilým věkem objevuje velmi často. Na seniory je dnes velký tlak, pokrok v technologiích je znát téměř na každém kroku. Každý senior není schopen jít s dobou, a proto je pro něj lepší nebýt v kontaktu se společností. Velký vliv má i strach, který mohou zažívat. Je to strach z nepochopení a kritiky ze strany mladších generací.

Ztráta sociálních kontaktů může způsobit pocit osamělosti. Rodina, přátelé a případně odborní pracovníci ve specializovaných institucích mohou zastupovat zásadní sociální role v životě seniora. Každodenní kontakt s lidmi má určitě příznivý vliv na psychiku člověka. V rámci rodiny může mít senior vítanou roli dědečka nebo babičky. (Špatenková, Smékalová 2015:70) Mezi základní potřeby života se často řadí pocit někam patřit, být milován a mít se na koho obrátit v problémech. Pokud se člověk dožívá velmi vysokého věku, bývá často ovlivňován mnohými ztrátami. Ztráta životního partnera nebo známých vrstevníků znamená bolestné rány.

Vágnerová ve své knize uvádí několik příkladů, které znázorňují možnost získání nových sociálních teritorií. Mobilní telefon dnes dokáže spojovat lidi na velké vzdálenosti, v rámci sociálního života může mít velkou roli pro kontakt s blízkými. Důležitost klade i na sousedské vztahy. Domácí mazlíčci mají dlouhodobě pozitivní vliv nejen na sociální oblast života, ale také mohou mít dopad i na zdravotní stránku. (2000: 460-461)

1.7 Upřesnění pojmu „stárnoucí člověk“

Rozlišují se tři různé druhy stárnoucí populace. První skupina je tvořena z osob, které jsou v relativně normálním stavu. Druhá skupina se vyznačuje tím, že obsahuje lidi v tzv. optimálním stavu. Poslední skupina zobrazuje obrázek nemocného člověka. Přiřazuje se název senioři v patologickém stavu. Mezi jednotlivými skupinami jsou znatelné rozdíly. První dvě skupiny se vyznačují spíše seniorem, který netrpí vážnými nemocemi a je v běžném kontaktu se společností. V praxi to znamená to, že s tímto člověkem jsme běžně v kontaktu a považujeme ho ve stavu normálního stáří. Dvě první skupiny se mezi sebou liší pouze v možné snížené aktivitě nebo výskytem nezávažných onemocnění, které nijak nebrání v kvalitě života. Poslední skupina nemocného nebo patologického stavu stárnoucího člověka je typická pro přítomnost vážného onemocnění. Senioři, kteří mohou patřit do této skupiny, trpí onemocněním například Alzheimerovy choroby nebo demencí. (Křivohlavý 2011: 39-40)

Proč vlastně psychologové kladou důležitost pro vytvoření těchto skupin? Logicky vyplývá, že rozlišování mezi těmito 3 skupinami je důležité z toho důvodu, aby nenastala situace, že se začne přiřazovat normální stav stárnoucího člověka ke člověku, který trpí vážným onemocněním. V jednoduchosti řečeno, aby dnešní generace nepřirovnávaly obraz typického seniora s výskytem demence nebo jiného onemocnění. S rostoucím počtem onemocnění je patrné, že společnost potřebuje rozlišit skupiny trpící nějakou chorobou a bezproblémový stav stáří.

1.8 Nemoci

Jak již bylo výše popsáno, stáří je typické i pro výskyt mnoha onemocnění. Několik z nich bude následně popsáno.

Dienstbier a Procházková se ve své knize věnují typickým onemocněním, které se ve stáří vyskytují. Fyzické změny a úbytek svalstva mohou vést až k zasažení pohybového aparátu. Autoři zde udávají, že každá 5. osoba starší 75 let trpí nějakou nemocí pohybového aparátu. Omezení pohybového aparátu ovlivňuje seniory v každodenním životě a vzhledem k vysokému věku je velmi těžké se těchto negativ bez lékařského zásahu zbavit. Mezi nejznámější onemocněním řadím osteoporózu. Je to onemocnění kostí. Typický je úbytek kostní hmoty a mění

se celková vnitřní stavba kostí. V praxi to znamená, že je daleko vyšší riziko zlomenin. (2011: 131-133)

Parkinsonova choroba, další z onemocnění, se vyznačuje ztuhlostí svalů, špatným držetím těla, pomalými pohyby a celkovými problémy při chůzi. Nejtypičtějším znakem je třes. Další doprovázené příznaky jsou únava, nespavost, problém delší dobu stát na nohou a problémy v oblasti fyziologických potřeb. (Dienstbier, Procházková 2011: 123-124)

Velkým problémem stáří je demence. Jako prvotní signál bývá nápadné zhoršení paměti. V krajních případech může dojít až k úplné ztrátě důležitých informací. Člověk trpící demencí v pokročilé fázi nerozezná vlastní rodinu, bydliště a ztrácí svou identitu. Má mnoho příznaků, mezi které se řadí neschopnost logicky uvažovat. Domluva s člověkem, který trpí touto chorobou, může být velmi obtížná. V běžné debatě odmítá logické argumenty nebo si důležitá fakta vůbec nepamatuje. Demenci doprovází osobnostní změny, změny v sociálním životě a zhoršení emoční stránky. (Vágnerová 2000: 493-495)

Alzheimerovu chorobu poprvé definoval německý lékař Alois Alzheimer v roce 1907. Lidé trpící touto chorobou se vyznačují roztržitostí, zapomínáním a postupem času jsou závislí na druhých. Má tři fáze. První fáze se vyznačuje poruchou paměti a problémem s orientací v čase. Člověk je zatím schopný se postarat sám o sebe. Ve druhé fázi, která je nazývána střední fáze, dochází k potřebě dohledu nad člověkem trpící touto chorobou. Ztrácí schopnost abstraktního myšlení. Konečná fáze postihuje i komunikační schopnosti a vyznačuje se závislostí na druhých. (Dienstbier, Procházková 2011: 125-126 srov. Stuart-Hamilton 1999: 177-189)

1.9 Komunikace

Důležitá část sociálního života je komunikace. Sdělování informací jeden druhému. Komunikace s ostatními může ve stáří doprovázet i řada problémů.

„Mezigenerační komunikace, jejímž prostřednictvím by lidé měli dospívat k rozumění a dorozumění, je nezbytným předpokladem kvality života.“ (Jirásková a kol. 2005: 59)

Vágnerová zmiňuje problém nedoslýchavosti. Zaměřit se na poslech druhého nyní vyžaduje více soustředění a energie. Dlouhá debata často seniora velmi unaví. V mnoha případech autorka zmiňuje, že debata může být natolik únavná, že staří lidé se ji vyhýbají. Je logické, že kontaktu s cizími lidmi se spíše vyhýbají. Typické znaky u některých seniorů představuje komunikační pomalost a časté opakování. (2000: 461-463)

Mezi znaky komunikace se seniory můžeme řadit pomalost a častější opakování. Nedoslýchavost by měl každý z nás předpokládat. Je to běžný znak stáří, který můžeme eliminovat zvýšením hlasu. Staří lidé potřebují více času pro zpracování myšlenek a delší časový úsek pro jejich vyjádření. Zde vzniká střet s mladšími generacemi, mezi které se řadím i já. Mladší generaci mimo jiné charakterizuje rychlost. Mnoho seniorů si stěžuje na to, že se nebere ohled na jejich pomalejší reakce.

Časté opakování je běžnou součástí komunikace nejen se staršími lidmi. V mnoha případech je to snaha o upozornění na něco určitého. Nejspíš každý z nás byl svědkem nebo účastníkem debaty se seniorem, který si neustále na něco stěžuje. Může tak jednat z toho důvodu, aby na sebe upozornil. Staří lidé mají sklon mluvit často o svých problémech, stěžovat si na své zdraví, moderní dobu nebo výchovu dětí.

1.10 Paměť

„Paměť u člověka je vlastností, která je založená na schopnosti udržovat informace, získané prostřednictvím činností.“ (Hoskovec 2002: 34)

Díky paměti můžeme uchovávat určité informace a následně si je vybavovat. Do paměti ukládáme informace již od dětství. Tyto informace mohou ve stáří sloužit jako vzpomínky. Pro lepší zapamatování informací se doporučuje kategorizovat myšlenky. (Hoskovec 2002: 34-36)

Elkhonon Goldberf se zabývá problematikou paměti. Udává, že se uložení různých dat do dlouhodobé paměti setkává s mnoha problémy. Nejzávažnějším problémem je však samotný čas. Samotná tvorba dlouhodobé paměti není krátký časový úsek. Autor přiřazuje tomuto procesu trvání několika let až desetiletí. (2006: 105-106)

Paměť se také vyznačuje jistou selektivitou. Informace, které se do paměti vkládají, podléhají postupem času nestálostí a proměnou. K selektivě řadíme možnost vytěšňování nepříjemných vzpomínek. (Maslowski, Šubrt a kol. 2014: 44-45)

Paměť je pro člověka velmi důležitou složkou již od dětství. Ve stáří hraje důležitou roli pro zapamatování nebo vybavování vzpomínek. Z mého výzkumu se přikláním k názoru, že senioři rádi vzpomínají na svou minulost. Na průběh celého jejich života. Pro některé z nich to může být i způsob volného času. Paměť je úschovna historie, informací, které se předávají z generace na generaci. Jak jsem již zmiňoval, paměť se rostoucím věkem může zhoršovat.

Existuje více druhů kolektivní paměti, které autoři popisují. Jako příklad uvádí komunikativní paměť. Je důležité upozornit na fakt, že mezi její charakteristiky patří také časté transformace, inovace a změny. Maslowski, Šubrt a kolektiv ve své knize uvádí: „*Kolektivní paměť je úzce provázána s klíčovými interpretacemi světa, které dávají smysl individuální lidské existenci i existujícímu společenskému řádu.*“ (2014: 82-87)

Podle Vágnerové jsou poruchy paměti v rámci stárnutí běžné. Stárnutí symbolizuje zpomalení všech paměťových procesů. Největší postih se objevuje v oblasti epizodické paměti. Udává příklad zapomínání, zda si senior vzal svůj lék či nikoliv. Tato činnost je každodenní, a proto dochází k částečné zmatenosti z důvodu stereotypu. Poruchy paměti nezávisí jen na biologických změnách. Výsledky výzkumů ukazují, že lidé s nižším stupněm vzdělání si mnohem hůře zapamatují informace. Lidé s vyšším vzděláním mají paměťové funkce výrazně lepší. Nejlepším výsledků dosáhli ti, kteří si svou paměť trénují například celoživotním způsobem vzdělávání. (2000: 452-453 srov. Stuart-Hamilton 1999: 199-121)

V knize od M. Halbwaschs(e) je uvedeno, že většina vzpomínek pochází z kolektivní paměti. Kolektivní paměť pomáhá rekonstruovat obrazce z minulosti pomocí společenství, ve kterém se člověk nachází. Obecně platí, že vzpomínky vychází také z předpokladu, že nám je lidé připomenou. V rámci kolektivní paměti nahlížíme do minulosti právě ze života dané skupiny. Běžným příkladem je rodina. (2009: 50-92)

1.11 Autobiografická metoda

„Autobiografie je narativním ztvárněním minulosti jedince. Jejím obsahem však není jen historie jedince, ale také lokální a velká historie a její vliv na život jedince a jeho bližních.“
(Maslowski, Šubrt 2014: 250-251)

Vzhledem k mému výzkumu je důležité zmínit i informace týkající se autobiografické paměti. Senior pomocí paměti vzpomíná na svůj život. Problém u starších lidí nastává v tom, do jaké míry jsou předané informace spolehlivé. Starší generace vzpomínají na důležité

momenty svého života. Jak poznáme, zda jsou všechny informace pravdivé? Vzpomínky se postupem času mohou trochu změnit. Podstata sice může zůstat stejná, ale při častějším vyprávění jedné situace, i z mých vlastních zkušeností, se stává, že se výpověď změní. Ohlížení za minulostí není jen znakem stáří. Vzpomínky jsou pozitivní součástí životů každého z nás.

Stuart-Hamilton ve své knize zmiňuje, že vyvolávání autobiografických myšlenek má terapeutický účinek. Terapeutický účinek jako terapie vzpomínkou. Udává, že vzpomínání na svůj život pomáhá starším lidem se vyrovnat se smrtí. (1999: 108-110)

2 SENIOR A SPOLEČNOST

„Stáří jako vyvrcholení a konečná fáze individuálního života je také důsledkem společnosti, v níž žil a žije. Stáří jako určitý fenomén ve společnosti je produktem společnosti a výpovědí o ní. Stáří nelze chápat bez kontextu celého životního cyklu, všech prožitých etap. Způsob života v dětství, mládí a dospělosti významným způsobem ovlivňuje kvalitu stáří.“ (Sak, Kolesárová 2012: 11)

V prvé řadě se pozastavím nad slovem „senior“. V dnešní době se můžeme častěji setkat s označením „důchodce“. Dnes se již oslovení „babička a dědeček“ nepoužívá jen v rámci rodiny, ale mohou být takto označováni i starší lidé kolem nás.

Janiš, Skopalová prezentují ve své knize výzkum, ve kterém se výzkumníci dotazovali osob ve věku 18-75 let a zjišťovali faktory určující vnímání člověka jako starého. Níže jsou seřazeny sestupně, dle četnosti odpovědí, jednotlivé získané faktory. (2016: 33-34)

1. Fyzický stav
2. Věk
3. Ztráta duševní svěžesti
4. Ztráta autonomie
5. Potíže přizpůsobit se změnám
6. Odchod do důchodu
7. Potíže s řešením problémů
8. Narození vnoučat

Zde vidíme mnoho příkladů, při kterých můžeme označit osobu za seniora. První dvě příčky žebříčku mají jednoznačnou převahu. Změna fyzického stavu se může měnit s přibývajícím věkem a věk sám o sobě je považován za kritérium pro určení všech období lidského života. Ztráta duševní svěžesti a autonomie bývá často přiřazována k vyššímu věku, kdy už se senior nevládne o sebe sám postarat. Věra Jirásková a kolektiv v tomto bodě týkajícího se stárnutí rozlišují dvě okolnosti – autonomie a kontrola. Autonomie je svobodné rozhodování v oblasti různých činností, času a místa. Kritériem je být „sám sebou“ a mít nad sebou schopnost kontrolovat jevy, které se dějí. (2005: 59-60)

Pátý bod žebříčku vyznačuje obtížné pochopení doby. Doba, ve které dnes žijeme, je velmi rychlá, plná technických změn, globalizace a vidin dalších pokroků budoucnosti. Starší

generace často mívá problém s pochopením dnešních technologií, chytrých aplikací a všeobecně moderní společnosti. (Stuart-Hamilton 1999: 237-244)

Odchod do důchodu je důležitým milníkem pro přechod z aktivního pracovního nasazení do důchodového věku. Někdo tuto změnu vřele přivítá, na druhé straně ale může stát člověk, který odchod do důchodového věku prožívá nešťastně. Další potíže s řešením problémů závisí na situaci, ve které se senior ocitne. V dnešní době se často objevuje pojem ageismus, který bude v následující kapitole vysvětlen. Poslední bod žebříčku je lehce diskutabilní. Narození vnoučat je pro seniory nádherným obdobím života, protože se jejich sociální role může změnit na výše zmíněnou pozici „babičky a dědečka“. Diskutabilnost se objevuje v tom, že změna sociální role na prarodiče se může stát i v aktivním nedůchodovém věku.

Obecný fakt, že první názory o seniorech se vytváří již v dětství prostřednictvím rodičů. Velkou část představuje forma výchovy, která je směřována k dobrotě a cti vůči starším lidem. Právě rodiče v dětství nám ukazují jakýsi rámec chování, který může zasáhnout i reakci vůči starším lidem. Pokud rodiče přistupují ke svým rodičům, případně celkově starší generaci, s úctou, láskou a porozuměním, je velmi pravděpodobné, že takový způsob vnímání a rámec chování přeberou i jejich děti. (Petrová Kafková 2013 :65-67)

Postavení seniorů ve společnosti je dnes velmi medializované téma. Dnešní média mají velmi široké pole působnosti a rychlou odezvu. Televize nebo internet jsou dnes běžnými přenašeči informací. Média často zobrazují seniory jako důvěřivé a naivní osoby, které jsou často obětí manipulování nebo obchodních triků. Tento fakt má negativní dopad na celkový image stáří. (Haškovcová 2010: 48-52) Sdělovací prostředky nemusí být vždy pravdivé. Doporučuje se, aby se informace ověřovaly z více zdrojů. Negativní téma vždy zaujme více pozornosti, a protože jsou dnes senioři častým terčem kritiky, je patrné, že tato oblast bude divácky velmi atraktivní.

Moderní dobu doprovází značný pokrok v digitalizaci. Komunikace s lidmi je nyní možná i na tisíce kilometrů daleko. Revoluci nezažívá pouze oblast komunikace, ale také veškeré výrobní procesy a produktivita práce. Upozorňují na možné sociální dopady a mezigenerační konflikty. Na jedné straně stojí ti, kteří digitalizaci rozumí. Druhá strana vyznačuje negramotností vůči těmto novým možnostem. (Tomeš, Šámalová 2017: 214-217)

V dnešní moderní době se téměř ve všech směrech dává přednost mládí, perspektivě a přízřusivosti. Autorka upozorňuje na fakt, že se tímto podporuje a zvyšuje kritika vůči seniorům. (Jirásková a kol. 2005: 24) Někteří lidé by mohli oponovat, že mládí je perspektivní

a plné energie, stáří naopak představuje moudrost a životní zkušenosti. Doba a technologie jsou dnes jiné. Procesu globalizace, příchodu moderních technologií a celkově rychlosti dnešní doby čím dál víc seniorů přestává rozumět. Problém dnešní moderní doby, v ohledu na seniory, je také v tom, že společnost se chce posunout stále dál dopředu, vyvíjet nové technologie a přinášet nové věci. Bohužel, jak již bylo zmíněno výše, pro některé seniory přinesly výdobytky pokročilých technologií mnoho změn, na které se nedokáží adaptovat.

Uvedu rozdíly mezi životem na vesnici a ve městě. Život na vesnici neskýtá tolik možností, které by mohl představovat život ve městě. Město povětšinou představuje možnost kulturního vyžití, nakupování v obchodních střediscích, rušnější prostředí a mnohdy i příležitosti týkající se rozšiřování vzdělání. Nicméně velkoměsta vyprodukuje ve svých průmyslových částech i mnoho škodlivých látek, které mají nepříznivý vliv na zdravotní stránku člověka. Vesnice se naopak mohou pyšnit přírodou a klidem.

Bylo zjištěno, že starší generace pocházející z vesnice má obvykle nižší vzdělání než ti, kteří prožili životy ve městech. Na příkladu jsou uvedeni i respondenti, kteří často poukazovali na nemožnost vyššího vzdělání z důvodu hospodaření a práce na polích. Před několika desítkami let byla práce na polích obvyklá. Mnohdy to představovalo vlastní obživu a také zaměstnání.

2.1 Ageismus

Ageismus je v dnešní době velmi diskutované téma. Zahrnuje předsudky a diskriminaci lidí na základě stáří. Mezi obecné příklady předsudků zakládající ageismus se řadí například: nemoc, impotence, ošklivost, zbytečnost, izolace, chudoba. (Jirásková a kol. 2005: 21-23 srov. Tošnerová 2002: 6-9)

Vidovičová upozorňuje na extrémní formy ageismu. Týrání a zneužívání seniorů se v aktuálních výzkumech vyskytuje čím dál častěji. Autorka zde vystihuje možné oblasti a případy, ve kterých se senior může s týráním nebo zneužíváním setkat. Velmi častý je finanční zneužívání, ve kterém se senioři stávají obětí nátlaku nebo nedobrovolného odevzdání finančních prostředků. (2008: 183)

MUDr. Tamara Tošnerová se ve své knize věnuje možnostem, jak může být ageismus zmírňován. Uvádí koncept, ve kterém školství zahrnuje obraz stáří. Žáci by získali cenné vědomosti týkající se procesu stárnutí. Také uvádí příklad, jak je možné se zbavit nepravdivých

předsudků vůči starším generacím. Častější kontakt se starými lidmi vytvoří pravdivý obraz stáří a sníží výskyt mezigeneračních konfliktů. Autorka přiřazuje velkou důležitost propojení stáří a mládeži. (2002: 16-17)

2.2 Volnočasové aktivity

Je mnoho způsobů, jak lze volný čas ve stáří využít. Kvalitu života můžeme vidět i na množství nabízených aktivit, které společnost představuje. Společnost mimo jiné vzkvétá v tom, že precizně vytváří nové možnosti pro lidi, kterým už neslouží zdraví nebo jsou závislí na druhé osobě. Pokrok ve vytváření bezbariérových přístupů pro všechny, bez ohledu na stáří, nemoci, vyznání, barvu pleti, je velkým přínosem a pozitivem dnešní doby.

Mezi tyto činnosti se řadí například kulturní, sportovní, sociální, rekreační, cestovatelské, hobby, manuální a vzdělávací aktivity. (Janiš, Skopalová 2016: 79)

Kulturní aktivity jsou dle mého názoru velmi oblíbené. Senioři, pokud jim to stáří dovolí, rádi navštěvují divadla, koncerty, kino atd. Autoři rozlišují dvě oblasti kulturních aktivit: receptivní a perceptivní. Mezi receptivní se řadí takové kulturní akce, které obohacují člověka. Sportovní akce již nejsou tak častým jevem. Rekreační činnost se těší velké oblibě. Navštěvování parků, ovocných sadů a všeobecně přírody má blahodárné účinky. (Janiš, Skopalová 2016: 79-81 srov. Haškovcová 2010: 179-182)

Manuální aktivity a hobby mají mnoho společného. Spousta volného času umožňuje objevit tvůrčího ducha osobnosti. Senioři ve svém volném čase rádi čtou. Často opakujícím se jevem byla oblíbenost „háčkování“ a hospodaření na vlastní zahrádce. Každý člověk má potřebu vytvářet nové věci. Je to jakýsi podnět, který může zůstat i po naší smrti. Věra Jirásková a kolektiv se mimo jiné věnují otázce stárnutí a smrti. Z obecných hledisek po zemřelém zůstane majetek, ale klade se velký důraz na vytvořená díla, která zůstanou i po smrti. Působí jako odkaz člověka, prezentace životního úsilí a zájmů. Jsou to díla, které se mohou předávat z úst do úst, generace na generaci. Další část představují hmotné produkty, kterými jsou například knihy, dokumenty atd. (2005: 49-55)

U cestovatelských aktivit bylo zaznamenáno mnoho názorů a změn. Někteří po odchodu do důchodu si plně užívali volnost k plánování svých cestovatelských snů. Ušetřené peníze využívají k dalekým cestám za hranice, poznáváním odlišných kultur a získáváním nových sociálních kontaktů. Na druhé straně stojí názory, pro které ztráta zaměstnání znamenala tíživý

dopad na finanční stránku života a cesty do zahraničí musí odložit. (Haškovcová 2010: 180-181)

2.3 Vzdělávání

Dnes již obecně neplatí názor, že vzdělávání končí vysokoškolskými tituly. Rozmach v možnostech vzdělání zaznamenáváme přítomností tzv. celoživotního vzdělávání. Tento trend se rozšiřuje až v dnešní době, i když celosvětově má starší kořeny. Vzdělávací střediska, firmy i soukromníci nabízejí kurzy, které se věnují dalšímu vzdělávání v různých oblastech života. U mnoha z nich není určena vrchní hranice věku, a tak mohou být vesele navštěvovány i seniory. Zmíním například kurzy vaření, pečení nebo prohlubování znalostí v určitém směru. (Špatenková, Smékalová 2015: 99-101)

Špatenková a Smékalová uvádí, že vzdělávat se je možné ve všech etapách života. Upozorňují na fakt, že vzdělávání ve stáří sebou nese jistá specifika, které představuje například horší paměť a celková reakční pomalost. Shodují se v důležitosti motivačních prvků týkající se vzdělávání seniorů. (2015: 72)

Proces celoživotního vzdělávání nemá vliv pouze na koníčky seniorů a trávení volného času. Často je spojován s konceptem aktivního stárnutí, pochopení moderní doby. (Špatenková, Smékalová 2015: 11) Je známo, že starší generace mají problémy s pochopením dnešních technologií. Touto cestou se mohou senioři vzdělávat a poznávat právě nové technologie, porozumět jim. Lektoři musí ovšem přistupovat k seniorům jinak, než byli zvyklí například s mladšími studenty. Z teorie víme, že stárnutí doprovází mnoho změn, které představuje horší paměť a neochota učit se novým věcem.

2.4 Univerzity třetího věku

Prvotní myšlenkou průkopníků univerzity třetího věku bylo vytvořit další životní program pro ty seniory, kteří nechtěli trávit svůj volný čas pouze koníčky v ústranní společnosti. Hlavní představitel byl francouzský profesor lékařství P. Vellas, který se postupem času stal prezidentem Asociace univerzit třetího věku. (Haškovcová 2010: 127)

„Univerzity třetího věku poskytují seniorům nejnáročnější vzdělávání na vysokoškolské úrovni. Postupně se vzdělávání seniorů stalo více méně standardní službou klasických univerzit

a vysokých škol pro společnost.“ (Špatenková, Smékalová 2015:89-91 srov. Haškovcová 2010: 127-134))

V České republice se nyní nachází několik univerzit třetího věku, které nabízí přednášky pro seniory¹. Na mnoha místech republiky mohou senioři navštěvovat přednáškový cyklus nabízený univerzitami volného času. Má to i mnoho pozitiv, které tato forma vzdělávání nabízí. Není to pouze o přítomnosti na přednáškách, ale má i hlubší smysl. Tyto projekty slouží také k získání sociálních kontaktů, jsou mezigenerační a udržují „zdravého ducha“.

¹ [online]. Copyright © 2019 [cit. 17.03.2019]. Dostupné z: <https://www.upce.cz/studium/czv/u3v.html>

3 METODOLOGIE

Zvolil jsem cestu kvalitativního výzkumu, biografické metody a orální historie. Pro tento postup jsem se rozhodl z toho důvodu, protože mi informátoři mohli volně vyprávět své životní příběhy a zkušenosti. Vytvořil jsem základ polostrukturovaného rozhovoru, který mi umožnil prozkoumat dané téma.

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Hendl 2008: 48)

Vaněk a Mücke se své knize o orální historii uvádí: *„Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“* (2015: 14)

Orální historie se zaměřuje na jedince, na jeho prožitky a zkušenosti v historii. Badatel se nesnaží zobecnit výsledky na širokou vrstvu, ale procentuálně respektuje každou poznávací hodnotu svého informátora. Orální historie jako součást kvalitativního výzkumu pracuje především s rozhovory. Zaměřuje se na historii a vzpomínky pamětníků. Může zkoumat oblasti politického, hospodářského nebo kulturního dění. (Vaněk, Mücke 2015: 17-20)

Orální historie nám přináší důležité poznatky týkající se naší historie prostřednictvím pamětníků. Nemusí sloužit pouze jako metoda kvalitativního výzkumu, ale měla by zastávat pozici, která slouží k doplňování informací z dřívějších dob.

Hendl zmiňuje, že biografický výzkum se částečně řadí mezi formy případové studie. Zkoumá velmi malý počet osob nebo pouze jedince. Hlavním cílem tazatele je získat informace týkající se průběhu života. Badatelé často zkoumají podobné vzorce z různých bibliografií, které by vysvětlovaly určité osobní nebo společenské jevy. Dále autor popisuje zaměření biografických výzkumů, které se věnují 3 oblastem. (2008: 128-129)

- a) Vnitřní perspektiva jedince
- b) Interakce jedince v sociálním kontextu
- c) Zkušenost jedince v různých rolích v průběhu různých okamžiků života

3.1 Průběh výzkumu a metoda sběru dat

„Síla kvalitativních dat spočívá v tom, že jsou přirozeně uspořádaná a popisují každodenní život. Vyznačují se lokální zakotveností a nejsou vytrhována z kontextu dění.“ (Hendl 2008: 161)

Pro sběr dat jsem se rozhodl jít cestou polostrukturovaného rozhovoru. Je mnoho metod, jak lze získat data v kvalitativním výzkumu. Polostrukturovaný rozhovor jsem zvolil právě proto, že umožňuje osobní kontakt s informátorem a řeší věci více do hloubky.

Cíl a výzkumné otázky práce mi pomohly s vytvořením základní osnovy, podle které jsem svým informátorům pokládal otázky. Výhodu polostrukturovaného rozhovoru pozoruji v tom, že jej doprovází určitá volnost a pružnost.

„Hlavní skupinu metod sběru dat v empirickém výzkumu tvoří naslouchání vyprávění, kladení otázek lidem a získávání jejich odpovědí. Dotazování obecně zahrnuje různé typy rozhovorů, dotazníků, škál a testů.“ (Hendl 2008: 164)

Sběr dat započal přibližně v prosinci 2018, kdy jsem si domlouval první schůzky se svými potencionálními informátory. Využil jsem známých kontaktů a praxe vykonávané v domově pro seniory. Provedení rozhovoru předcházelo domluvení schůzky na určitém místě. Z celkových 8 rozhovorů se 7 z nich konalo v Pardubicích.

Všechny schůzky proběhly u informátorů doma. Z mého pohledu tazatele to bylo ideální prostředí, jak jsem již popisoval v teoretické části. Mnoho seniorů se necítí bezpečně v cizím prostředí.

Před rozhovorem jsem objasnil informace týkající se mé osoby, studovaného oboru a cíle práce. Všichni informátoři souhlasili s nahráváním a uvedením jmen. Vysvětlil jsem, že nahrávka bude sloužit pouze k vypracování výsledků bakalářské práce a přepisu dat. Rozhovory trvaly v rozmezí od 45 do 90 minut.

V průběhu rozhovorů jsem se snažil do monologů nevstupovat, pouze jsem pokládal další rozšiřující otázky na dané téma. Rozhovory byly pro mě velmi zajímavé, metoda orální historie mi přinesla nové informace.

Jean-Claude Kaufmann ve své knize podává mnoho cenných rad, které jsem mohl při práci v terénu využít. Zdůrazňuje úlohu empatie, která má velký vliv na průběh celého

rozhovoru. Důležitá je úloha tazatele, který celý rozhovor vede. Nicméně musí vystupovat zdrženlivě a taktně, pozorně naslouchat a projevovat zájem o názory, myšlenky a zkušenosti informátora. Tazatel nesmí být v žádném případě z jakéhokoliv důvodu zaujat. Musí vystupovat neutrálně, aby neovlivňoval možnou odpověď. Je velmi důležité, aby celý průběh rozhovoru byl doprovázen volností a klidnou atmosférou. Vytváří se dočasný vztah mezi tazatelem a informátorem. (2010: 60-64)

3.2 Etické otázky výzkumu a výzkumný soubor

Podle Hendla je velmi důležité, aby tazatel bral ohled na osobní informace ze soukromého života. Přidává varování, že anonymita nemusí vždy znamenat absolutní bezpečí. Výzkum odkrývá různé informace, které mohou v souvislostech vyvodit určité místo, osobu, věc atd. Výzkumníci se často setkávají s emočně citlivými tématy. Je potřeba udržet roli nezaujatého tazatele. (2008: 153-154)

Každý výzkumník by měl brát ohled na etické problémy výzkumu. Kvalitativní výzkum řeší například sociální problémy. Během mého výzkumu jsem se mnohokrát setkal s citlivým obsahem. Bylo to například úmrtí životního partnera, nemoc a další různé ztráty. Držel jsem pozici nestranného tazatele, který pozorně naslouchá a zajímá se o jejich životní příběhy. Je důležité nezasahovat do rozhovorů a nechat jim volný průběh. Získat informátory pro můj výzkum nebylo náročné. Setkal jsem se spíše s velkou ochotou a příjemným vystupováním. Senioři byli velmi rádi, že mohou vyprávět své životní příběhy. Výzkum byl zaměřený pouze na seniory, a tak se jednalo o záměrný výběr, který musel splňovat kritérium seniorského věku. Provedl jsem rozhovory s 8 informátory ve věku od 66 do 98 let. Věkový rozdíl mezi nejmladším a nejstarším informátorem činil 32 let.

3.3 Výzkumné otázky a informátoři

Výzkumné otázky jsem rozdělil na 2 skupiny: hlavní a vedlejší. Hlavní výzkumné otázky se soustředí na cíl výzkumu. Vedlejší slouží k jeho doplnění. Hlavní dvě výzkumné otázky tedy zní:

- a) Jak vnímají senioři dnešní dobu?
- b) V čem se dle názorů seniorů liší dnešní doba od doby jejich mládí?

Další doplňkové výzkumné otázky se zabývají problematikou:

- c) Jak senioři vnímali velké dějinné události – například 2. světovou válku, sovětskou okupaci?
- d) Na jaká období života nejraději vzpomínají?

Tyto dvě doplňující výzkumné otázky mají za úkol získat názory a pocity, které senioři prožívali v období velkých dějinných událostí, dále zmapovat oblast, na které období života nejraději vzpomínají.

Informátoři jsou v pokročilém seniorském věku, a tak jejich stáří doprovází mnoho fyzických, psychických a socioekonomických změn, na které jsem se díky teoretické části bakalářské práce mohl připravit. Z důvodu záznamu osobních a citlivých témat jsem se rozhodl pro uveřejnění pouze základních informací, které se týkají informátorů.

Informátorka číslo 1

Paní Marie pochází z Pardubic a je jí 98 let. Během svého života působila jako žena v domácnosti. Jako své koníčky uvedla cestování a háčkování. Bohužel z důvodu zhoršení zdravotního stavu jsou pro ni tyto koníčky již nedostupné.

Jako zajímavost z rozhovoru bych uvedl to, že její sňatek probíhal formou domluvy. Rodiče obou stran sňatek dohodli, aniž by se paní Marie s jejím nastávajícím manželem setkala dříve. Uvedla, že to bylo za účelem finanční nezávislosti.

Informátorka číslo 2

Paní Věra, věk 84, pochází z Kolína, nyní žije v Pardubicích. Jako prodavačka působila 20 let. Mezi její koníčky patří televize, čtení a háčkování. Vzhledem ke svému pokročilému věku se snaží držet krok s moderní dobou a učí se používat dnešní technologie – mobil, počítač.

Informátorka číslo 3

Třetí informátorkou byla paní Anna, věk 86. Vyrůstala jako jedináček v malé vesnici poblíž Pardubic. Nyní žije v Pardubicích. Vychovala 3 děti a pracovala až do důchodu jako dělnice v textilu. Mezi její koníčky patří ruční práce, výroba a vyšívání.

Informátorka číslo 4

Paní Vlasta celý život strávila v Pardubicích. Je jí 72 let. Absolvovala obchodní akademii a dále pokračovala ve studiu na vysoké škole v Praze. Poměrně velkou část své kariéry věnovala účetnictví v bance. Ráda čte knihy a navštěvuje své kamarádky.

Informátor číslo 5

Pan Josef, věk 70, věnoval celý svůj kariérní život armádě České republiky. Jeho kariérní postup byl velmi pestrý a zastával velcí pozice. Nyní si užívá odpočinku, rád sleduje televizi a zajímá se o politickou situaci nejen v České republice. Pochází z Kopřivnice, nyní žije v Pardubicích.

Informátorka číslo 6

Paní Lenka, věk 66, zastupuje nejmladší roli informátorky výzkumu. Pracovala jako grafička. Po zhoršení zdravotního stavu byla upoutána na vozík, je stále velmi aktivní, baví ji cestování. Vyžaduje stálou zdravotní péči, kterou ji poskytují sociální služby města Pardubic. Ráda luští křížovky.

Informátor číslo 7

Pan František, věk 72, z důvodu nepříznivého zdravotního stavu je nyní upoután na lůžko. Jeho nemoc jej provázela celým životem. Pokud mu to zdraví dovolilo, rád se věnoval fyzické práci, hospodaření a chovu. Jeho koníčky jsou velmi omezeny, ale rád sleduje detektivky a další televizní pořady.

Informátorka číslo 8

Paní Anna K., která jako jediná ze všech informátorů nežije v Pardubicích, pochází z vesnice Buková. Celý svůj život pracovala jako servírka v nedaleké restauraci. Věnovala se hospodaření na rodinném statku. Pochází z velké rodiny, je matkou 4 dětí. Ráda čte a háčkuje. Uvedla, že se stále snaží věnovat hospodaření a chovu králíků.

4 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

K vyhodnocení získaných dat použiji metodu otevřeného kódování. Jan Hendl ve své knize uvádí 3 druhy kódování: otevřené, axiální a selektivní. Každé z nich má různé postupy, jak pracovat s výzkumným materiálem. Kódování znamená rozkrytí informací. (2008: 246-252)

- a) Jak vnímají senioři současnou dobu?
- b) V čem se dle názorů seniorů liší dnešní doba od doby jejich mládí?
- c) Jak senioři vnímali velké dějinné události – například 2. světovou válku, sovětskou okupaci?
- d) Na jaká období života senioři nejraději vzpomínají?

Analýza a interpretace je provedena ve vztahu k jednotlivým výzkumným otázkám. Uvádím přímé odpovědi informátorů.

Ze všech rozhovorů bylo znát, že jsou ovlivněny různými činiteli. Každý z nich byl ve svém smyslu jedinečný, plný originálních odpovědí a autentických zážitků. Dá se obecně říct, že nikdo neměl stejné podmínky. Rozdíly jsou například v pohlaví, stáří a prostředí, ve kterém osoba vyrůstala. V neposlední řadě bude mít určitě vliv i vzdělání.

Jak vnímají senioři současnou dobu?

První otázky v rámci polostrukturovaného rozhovoru se zaměřovaly na získání názorů seniorů na současnou dobu. Je to hlavní výzkumná oblast mého zkoumání. Předpokládal jsem, že získám mnoho různých odpovědí.

Marie: „*Všechno stojí hrozný peníze teď. A co odsuzují strašně? Lidi si vypůjčují peníze na Vánoce, na dovolenou, dyť ty lidi to musí potom splácet, to nemůže nikoho bavit. Lidi to dělají a hodně.*“

Věra: „*Je to strašná změna, změna veliká. To určitě, to všechno, to nic takového vůbec nebylo. Zájezdy do ciziny, to vůbec nebylo. My jsme jeli maximálně do Bulharska vlakem. Dnes je to takový všechno pěkný.*“

Anna: „*Ted'ka každý zaleze k televizi a každý má jen to svoje. Dneska ti mladí berou všechno jako samozřejmost. Ono je dnes více peněz, než kdy bývalo. My jsme si toho museli víc považovat, to je pravda. Každý dnes chce studovat, ze 4 vnoučat mají všichni vysokou. Kdo bude dělat manuálně? Je to všechno jiný.*“

Vlasta: „Dneska je dražší všechno. Všechno se pořád jenom zdražuje. Když se dnes někdo ožení, tak bude rád, když mu nějakou korunu rodiče strčí do kapsy. Jak rodiče nepomůžou na začátku, tak je to strašný. V Praze stojí pozemek několik milionů. Každý si dnes půjčuje, a pak je akorát zadlužený. I na dovolenou si dnes lidi půjčují.“

Josef: „Dneska je tolik věcí, který mě zajímají. Dnešní mladý člověk je daleko chytřejší, než jsme byli my. To je jednoznačné. Dneska lidi rozumí daleko více věcem. Mají počítače. Dnes už nejsou slovníky, ale párkrát se klikne na počítači a je to. Já ještě zvládám dnešní dobu. Mám osobní počítač, dnes už je na internetu všechno.“

Lenka: „Myslím si, že ta doba je taková zrychlená. Každý chce výsledky hned. Člověk toho chce dnes hodně stihnout, hodně věcí hlavně do šíře. Dnes ty moderní technologie všechno usnadňují. Díky internetu si najdu všechno hned. Kvůli vozíčku musím vědět věci dopředu. Připravit se na cestu, jestli mě vůbec vezmou. Dnes je úžasná doba, ale je důležitý, aby si lidi uvědomili, co je důležité a smysluplné. Pro lidi jsou důležité peníze, někteří počítají každou korunku, protože je všechno drahé. Nevím, do jaké míry je to nouze a do jaké kalkulace.“

František: „No, abych Vám pravdu řekl, tak je to takový moc divoký teď. Dříve to bylo klidnější, ale dneska už je ten svět tak rozhádaný, že by se člověk ani nedivil, kdyby ještě k něčemu většímu došlo. Když to všechno slyším, co se děje ve světě. Já říkám, kdyby lidé nestrkali nos do cizích věcí, každý by se měl lépe. Je taková uspěchaná doba, dřív tolik aut nebylo. Když někdo přecházel silnici, tak se nemusel bát, že by ho srazilo auto.“

Anna K.: „Dneska je to na mě všechno rychlý. Sama si ani televizi nespravím. Mám tady tolik práce, ale zdraví ani děti mi už nic nedovolí. Důchod je nízký, musím platit léky, elektřinu a dát taky něco dětem.“

Komentář:

Z povídání paní Marie bylo zřejmé, že negativní aspekty doby vidí v penězích. Zmínila, že peníze bývají často začátkem problémů v životě. Byla velmi kritická ohledně výpůjček peněz na různé aktivity. Je přesvědčená, že by mělo platit pravidlo: 2 x měř, jednou řež.

Paní Věra zažívá obrovskou změnu ve společnosti. V průběhu rozhovoru vzpomínala na časy, kdy nebylo možné cestovat do zahraničí. Zákazů bylo podle ní opravdu mnoho a člověka to v různých situacích mrzelo. Pohled na dnešní dobu má pozitivní. Líbí se jí pokrok v infrastruktuře a v celkové společnosti.

Paní Anna cítí obavy z dnešní doby. Uvedla příklad, že dnes mnoho lidí studuje. Obává se toho, kdo se bude věnovat manuální práci, když tento trend bude pokračovat dál.

Paní Vlasta kritizuje dnešní dobu v tom, že je velmi předražená. Uvedla příklad svých dětí, kterým finančně pomáhá, protože bydlení v Praze je velmi drahé. Obecně kritizuje fakt, že dnes si čím dál víc lidí půjčuje peníze. Upřednostňuje názor, že lidé by si měli půjčovat finanční prostředky jen v krajních případech.

Pan Josef má názor na současnou dobu pozitivní. Líbí se mu, že dnes je mnoho možností, kterým se člověk může věnovat. Díky pokroku v technologiích se ulehčuje mnoho pracovních i osobních procesů. Moderní techniku dnešní doby používá. Rád pracuje na počítači.

Paní Lence vadí, že je doba příliš rychlá. Dle jejího názoru každý upřednostňuje kariéru a nevnímá věci kolem sebe. Zmínila velmi zajímavou myšlenku, podle které by se lidé měli pozastavit a popřemýšlet nad svým životem. Užívat si času, zdraví a pohody. Raduje se z moderních technologií. Pokrok ve zdravotnictví a dnešní bezbariérová společnost jí umožňuje lépe zvládat její progresivní nemoc. Může být lépe připravená na všechny neduhy při ovládání vozičku.

Pan František je nyní vášnivým pozorovatelem politiky. Jeho názory byly často spojené s politickou situací. Dle jeho pohledu je dnešní společnost na mezinárodní úrovni velmi rozhádaná. Tento fakt podle něho představuje vážné riziko do budoucna.

Paní Anna K. si stěžuje na dnešní dobu, které částečně nerozumí. Uvedla, že náklady na život jsou příliš vysoké a starobní důchod velmi nízký.

Shrnutí:

Předpokládal jsem, že odpovědi budou různé. Získal jsem mnoho dat, ve kterých jsem našel opakované jevy. Nejvíce informátorů (4 – Marie, Věra, Vlasta, Anna K.) se shodovalo v tom, že dnešní společnost vyžaduje více peněz, je celkově dražší a náročnější. Zcela opačný názor jsem zaznamenal u paní Anny, která zmínila, že v dnešní době je peněz dostatek. Dalším často opakovaným jevem bylo přirovnání rychlosti k dnešní době. Tento názor zastává Lenka, František a Anna K. Informátorky Marie a Vlasta se kriticky vyjádřily k procesu půjček.

V čem se dle názorů seniorů liší dnešní doba od dob jejich mládí?

Marie: *„Když jsem byla mladá, tak se nikam nemohlo. Všechno bylo zakázané. Byla špatná doba, jak pro děti, tak pro všechny. Já jsem neměla nikoho, kdo by mi poradil. Ted' je doba,*

keré já už pomalu nerozumím, je to samý počítač a toto. Dřív mobily nebyly, bylo to takové klidnější. Já si myslím, že tuto generaci nečeká zvlášť nic dobrého.“

Věra: „Tehdy se muselo hlavně žít podle toho, jak na tom byl člověk finančně dobře. Dnes si lidé kupují všechno, co zrovna chtějí. Tenkrát za 100 jsem nakoupila kus masa, oblečení, boty na děti, a ještě mi zbylo. Dnes je všechno strašně drahý, malé botičky stojí 6 stovek. Tenkrát se psaly dopisy, žádný mobily neexistovaly.“

Anna: „Když dneska vidím všude ty mobily, počítače, tak se divím, jak u toho mohou vydržet? My jsme na návsi měli obrovský plac. Tam jsme se všichni scházeli, celá omladina. Když byl večer, tak jsme museli domů. Dneska je ta výchova taková volnější, my jsme museli poslouchat. Dnes je všechno drahé.“

Vlasta: „Dřív byl život jiný. Nebyla televize, rádio jsme pouštěli jednou za čas. Často jsme se všichni z vesnice scházeli dohromady. Peří se dralo. Dříve byla doba velmi nejistá, když se zrušil podnik, ve kterém jsem pracovala, tak jsem nevěděla, co se mnou bude. Dnes je práce všude dost.“

Josef: „Když jsem byl mladý, tak na mě společnost působila velmi negativně. Měl jsem hodně názorů, ale nemohl jsem je tehdy říct, protože bych udělal zle tatínkovi v práci. Nesouhlasil jsem s politickou situací. Mnoho mých spolužáků mělo stejné názory. Dnešní doba se s dobou mého mládí nedá srovnat. Nemůžu přece srovnávat dělníka na poli s pluhem a nejmodernější traktor. Můžete být rádi za dobu, která dnes je.“

Lenka: „Myslím si, že dneska mají lidi více možností se uplatnit, ale člověk musí být více snaživý a jít si za svým cílem. Dříve takové možnosti nebyly, přes víkend si každý opravoval své domy a chaty. Přes týden se to v práci jen odsedělo. Dřív platilo, že čím více lidí máte pod sebou, tím jste větší šéf. Zažila jsem to. Každý musel pracovat. Každý si pamatuje mládí jinak, většinou si pamatujeme jen to, co se týkalo jen jeho osoby a okolí. Tehdy byli lidé taky úspěšní, ale nikdo o tom nevěděl. Do světa tehdy mohl málokdo.“

František: „Každý si žil podle sebe, nikdo nikomu nestrkal nos do cizích věcí. Tak to bylo i ve státě. Ted' za posledních 20 let se všechno změnilo. Dnes oni nevědí, jak ukončit konflikty. Kdyby před 20 lety v politice nestrkali nos do cizích věcí, tak dnes to mohlo být klidnější. Ještě musím zmínit to, že když jsem byl mladý, tak u nás v rodině byl každý rozumný. Staral se sám o sebe. Dnes mládí jsou zhýčkaní a nedokážou se o sebe postarat. Kdyby zažili jinou dobu, tak by se k tomu životu stavěli jinak.“

Anna K.: „*No, dřív to bylo všechno jiný. Do školy jsme museli chodit pěšky i několik kilometrů. V zimě nám byla zima, protože jsme byli chudí. Každý měl tehdy u nás na vesnici vlastní hospodářství. Dneska je všechno takový moderní. Když mě naši vyvezou do města, tak si užívám ty barvy. V obchodech je tolik věcí, na každém kroku se něco prodává. To dřív vůbec nebylo.*“

Komentář:

Paní Marie vidí velkou odlišnost v době jejího mládí v porovnání s moderní společností. Z rozhovoru vyplývá, že největší rozdíl bude v technologiích. Doba jejího mládí nenabízela chytré telefony, barevné televize nebo počítače.

Paní Věra vidí hlavní rozdíl v hodnotě peněz. Uvedla příklad běžného nákupu za minimum peněz a porovnála to s dnešní dobou, kdy za stejné peníze by nekoupila téměř nic. Stejně jako paní Marie uvedla pokrok v technologiích.

Paní Anna, stejně jako dvě předešlé informátorky, uvedla, že největší změnu zažívá ve vymoženostech dnešní doby. Přidala navíc kritiku dnešní mládeže, která tráví příliš mnoho času sezením u počítače nebo telefonu.

Paní Vlasta měla totožný názor jako předešlé informátorky. Uvedla, že se lidé dříve bavili mezi sebou. Dnes tuto funkci zastupují telefony a počítače. V pozitivěch dnešní doby uvedla, že dnes je na trhu práce mnoho možností a každý si může vybírat zaměření podle vlastního uvážení.

Podle pana Josefa je dnes více možností. Každý může volně projevovat svůj názor. V dobách jeho mládí to bylo v některých případech zakázané, dalo by se říct až trestné.

Paní Lenka zmínila rozdíly v kariérním růstu. Dnes je mnoho pracovních pozic, které člověk může zastávat. Z rozhovoru lze reflektovat, že jsou značné změny ve sdělovacích prostředcích. Dnes se informace během okamžiku předávají z jedné strany zeměkoule na druhou.

Pan František kritizoval výchovu dětí a jejich rozmazlování. V dobách jeho mládí bylo důležité, aby se člověk dokázal postarat sám o sebe. Dnes, dle jeho názoru, jsou mladší generace závislé na rodičích.

Paní Anna K. vidí největší rozdíl v možnostech dnešní doby. Děti již nemusejí chodit pěšky do vzdálených škol. Většina rodin nemá nouzi o oblečení. Vidí obrovský pokrok v infrastruktuře.

Shrnutí:

Předpokládal jsem, že odpovědi týkající se této výzkumné otázky budou velmi podobné. Byl jsem velmi překvapený. Očekával jsem, že všichni informátoři se shodnou na obrovské změně v technologiích.

Všichni informátoři se shodli v tom, že postupem času se mnoho věcí změnilo. Nejčastější odpovědí byla informace, že doba byla úplně jiná. Tuto odpověď jsem získal od všech 8 informátorů.

Paní Marie, Věra, Anna a Vlasta se shodly v tom, že jejich mládí a dnešní moderní doba se nejvíce liší v technologiích. Paní Vlasta a Anna vidí značný rozdíl v družnosti lidí. Dříve se, dle jejich názoru, lidé více navštěvovali. Pan Josef pojal odlišnost velmi originálně. Uvedl mi rozdíl v politické situaci, která značně poznamenala dobu jeho mládí. Uvedl, že můžeme být rádi za dobu, ve které žijeme. Pan František a Anna K. vidí odlišnosti ve výchově dětí, která je dnes více uvolněná a vede spíše k rozmazlování.

Jak senioři vnímali velké dějinné události – například 2. světovou válku, sovětskou okupaci.

Marie: „Druhá světová válka nás moc nezastihla, ale byla to nebezpečná doba. Za dob komunismu to u nás bylo daleko horší. V příbuzenstvu bylo hodně zavírání i poprav. Byla to nejistá doba. Na Vysočině jsem měla rodinu, čekali dítě. Sebrali ho a už ho nikdo nikdy neviděl. Dneska mladí lidi tomu nevěří, co se tady dělo. Studenti bojovali. Hezká doba byla, když k moci nastoupil Havel.“

Věra: „Když začala druhá světová válka, tak jsme zakládali pekařství. Na vesnici to nebylo složité. Nemohli jsme si stěžovat, že by nás Němci utiskovali. Ke konci války zavírali školy. Němci hledali partyzány v okolí. Komunismus se nás moc nedotkl. Víte, na vesnici se to tak neřešilo.“

Anna: „Za druhé světové války jsme se špatně neměli. My jsme měli vlastní hospodářství, dvě krávy a králíky. S moukou se obchodovalo za jiné věci. Měnili jsme věci například za oblečení. U nás to během války bylo dobrý. Nezažili jsme žádné hrůzy. Němci měli kasárny poblíž, ale do styku jsme s nimi vůbec nepřišli. Když přišlo družstvo, tak už to bylo horší. V hospodářství zůstal jen otec a já s maminkou jsme musely do textilnictví. Měli jsme málo peněz, byla to nouze s bídou. Kdo měl jen hospodářství, tak na tom nebyl vůbec dobře. Byla to těžká doba.“

Vlasta: „*Já si druhou světovou válku moc nepamatuji. Za dob komunismu jsme se měli dobře. Mohli jsme cestovat do zahraničí. Všechno jsme dělali pro naše děti. Co víc jsme jim tehdy mohli ještě dát, než možnost vycestovat do zahraničí a poznat svět?*“

Josef: „*Druhou světovou válku jsem nezažil. Vím o ní ale hodně, sám jsem byl celý život voják. Studoval jsem vysokou v Praze, kterou jsem nedokončil. Měl jsem hodně názorů, ale nemohl jsem je říct nahlas. Byl jsem ve straně, ale později jsem chtěl vystoupit. S mnoha věcmi jsem nesouhlasil. Během studia na vysoké škole jsem měl možnost nahlédnout do jiných materiálů, než byly předkládány na schůzích. Výbor se rozhodl, že mě vyloučí, tehdy mi to vůbec nevadilo. Byl jsem ale nejlépe hodnocený důstojník. Zastal se mě náčelník, který nesouhlasil s verdiktem výboru.*“

Lenka: „*Druhou světovou válku jsem nezažila. Zním příběhy z vyprávění pamětníků, ale mou rodinu nijak nezasáhla. Z dob komunismu toho můžu říct více. Byla to taková přetvářka. Já jsem to zažila ze své pozice zaměstnance. Členové našeho oddělení byli v KSČ, to bylo něco jako vyznamenaní. Měli různá privilegia. Cestování nebylo vůbec možné, to se týkalo tak nějak i nás. Já jsem ve straně nebyla, ale později jsem z práce musela odejít kvůli zhoršování zdravotního stavu.*“

František: „*Já jsem dříve politickou scénu nesledoval. Jsem celý život nemocný. Byl jsem rád, že jsem mohl v mládí pracovat. Říkali, ať si ze mě vezmou všichni příklad, že jsem nemocný, ale stále pracuji a starám se sám o sebe. Já jsem mohl mít důchod, ale radši jsem pracoval a byl v kolektivu.*“

Anna K.: „*Já jsem byla malá holčička za druhé světové války, ale hodně věcí si pamatuji. U nás za domem byly lesy, kde se schovávali partyzáni. Často v noci klepali potichu na okno, jestli nemáme kousek chleba. Moje babička jim vždy něco málo dala. My jsme toho moc neměli. V noci jsme nespali, protože byly slyšet granáty. Moc jsem se bála, byla to hrozná doba. Za dob komunismu jsme se měli dobře. Já pracovala v Protivanově a často jsem chodila pomáhat na družstvo.*“

Komentář:

Paní Marie přežila 2. světovou válku relativně klidně. Doba komunismu jí přinesla více neštěstí a špatných vzpomínek. Popisovala různé situace, kterými si prošla nejen ona. Tato doba měla dopad i na široké okolí a její rodinu.

Paní Věra s rodinou prožili také 2. světovou válku bez větších rizik. Její kontakt s touto dobou spojuje s hledáním odboje partyzánů, kteří se vyskytovali v okolí. Dobu komunismu prožila v ústraní.

Paní Anna prožila 2. světovou válku na rodinném statku. Válka je neohrožovala, měli dostatek obživy z vlastní produkce. Doba komunismu pro ně byla podstatně horší. Z politického hlediska v hospodářství mohl zůstat jen otec. Tuto dobu vnímala velmi negativně.

Paní Vlasta uznala, že si 2. světovou válku již nepamatuje. Její vnímání doby komunismu bylo pozitivní. Měla možnost pracovat, cestovat a prožívat spokojený život.

Pan Josef se narodil až po 2. světové válce. O její hrůzy se velmi zajímal. Uznal, že to byla nebezpečná doba. Dobu komunismu zažil na vysoké škole i v jeho budoucí kariéře aktivního vojenského důstojníka. Jeho názory se neshodovaly s režimem, avšak pro jeho vynikající hodnocení nebyl nijak stíhán.

Paní Lenka je mou nejmladší informátorkou, a tak válku také nezažila. Zajímala se o ní z pohledu pamětníků. Dobu komunismu zažila na vlastní kůži. S tímto režimem nesouhlasila a odmítla vstoupit do strany KSČ. To mělo dopad na její profesní život.

Pan František válku neprožil. Politické dění dříve vůbec nesledoval. Jeho prioritou pro něho bylo to, aby mohl být v pracovním poměru.

Paní Anna K. zažila hrůzy 2. světové války na vlastní kůži. Byla to pro ni nejistá doba plná strachu o vlastní život. Díky jejím vzpomínkám si můžeme vybudovat reálné představy o hrůzách války v každodenním životě člověka.

Shrnutí:

Třetí výzkumnou otázku jsem rozdělil na dvě menší skupiny: 2. světová válka a komunismus.

Díky pamětníkům se můžeme dostat k jejich zkušenostem z velkých dějinných událostí. Vzpomínky z těchto důležitých historických milníků je nutné zachovat v psané podobě pro nás i další generace.

Období 2. světové války všichni informátoři nezažili. Z rozhovorů jsem získal informace, že mají o době přehled díky svým zájmům, rodičům či jinému zdroji dat. Samotní informátoři nebo jejich rodiny prožili období 2. světové války v relativním poklidu. Pouze Anna K. přišla do přímého kontaktu s hrůzami 2. světové války. Uvedla, že se velmi bála a bylo to pro ni velmi těžké období.

Z výpovědí mých informátorů bylo zřejmé, že období komunismu prožívali velmi různorodě. Paní Věra, Vlasta, Anna K. a pan František uvedli, že komunismus na jejich každodenní život měl téměř nulový vliv. Na druhé straně stojí zbytek informátorů. Pan Josef a paní Lenka neskryvali názory proti této době. Uvedli, že měla vliv na jejich životy. Paní Marie a Anna nevzpomínají na dobu komunismu rády. Tato doba na ně působila velmi negativně z důvodu různých příkazů, povinností a zákazů.

Na jaká období života senioři nejraději vzpomínají?

Marie: *„Nejlepší období mého života bylo druhé manželství. Vůbec toho nelituji, mého prvního manžela jsem si vzala a ani jsem ho neznala. Tehdy to byla jiná doba. Druhé manželství bylo šťastné, hodně jsme cestovali a užívali si života.“*

Věra: *„Ráda vzpomínám na dobu s mým manželem. Seznámili jsme se, když mi bylo 18, on dělal vysokou školu, tak jsme se vzali až za 3 roky. Manželství nám vydrželo dlouho. Bylo to šťastné manželství, cestovali jsme. Auto jsme měli, často jsme někam jezdili. Rádi jsme jezdili do Mariánských Lázní za rodinou.“*

Anna: *„No, když jsem měla malé děti. Já jsem měla hodného muže, který byl pracovitý. Měla jsem 3 děti během 4 let. Bylo to velmi pěkné období. Bydleli jsme na vesnici s velkou zahradou. Měli jsme velký dům a žili spokojeně.“*

Vlasta: *„Život s manželem jsem měla krásný, nemám si na co stěžovat. On často jezdil do ciziny, ale na dovolenou nás pustili jen do Bulharska a Německa, kde jsme jezdili hodně často i s dětma. Cestování jsme měli všichni moc rádi.“*

Josef: *„To bude určitě narození mých dětí. Já jsem hrdý otec. Můj syn je úplně stejný jako já. Je to fantastický pocit, když si řeknu, že jsem ho vychoval tak dobře. Sice jsme spolu mnoho času netrávili, ale on má moje geny. U dcery to bylo horší, ta byla spíš do matky. My jsme se rozvedli po letech.“*

Lenka: *„Já jsem nikdy nemohla mít děti kvůli mé nemoci. Ráda vzpomínám na své mládí, když jsem ještě byla zdravá. Progresivní nemoc se objevila až v dospělosti a neustále se zhoršovala. Nejdřív jsem chodila o berlích, teď jsem už na vozíčku.“*

František: *„Nejšťastnější období mého života bylo, když jsem mohl pracovat. Věděl jsem, že jednou mi nemoc nedovolí se věnovat normálnímu životu, a tak jsem si to tehdy užíval maximálně. Od rodičů jsem se odstěhoval hned, jak jsem začal pracovat. Kupoval jsem si věci do svého bytčku a rád jsem byl ve společnosti.“*

Anna K.: „*To bude určitě manželství a děti. My jsme se měli celkem dobře. Mám spoustu dětí a teď ráda vidím moje vnoučata i pravnoučata. Rádi jsme jezdili k vodě.*“

Komentář:

Marie, Věra, Anna, Vlasta a Anna K. uvedly, že nejraději vzpomínají na období manželství a výchova dětí. Tento fakt se dá předpokládat u většiny lidí, kteří si založí vlastní rodinu. Dále zmiňovaly oblíbenost cestování. Cestování nebylo vždy tak jednoduché. V minulých dobách to byla spíše vymoženost a štěstí.

Pan Josef také zmiňuje narození svého dítěte. Na rozdíl od předchozích informátorek jeho manželství nebylo po celou dobu šťastné a skončilo rozvodem. Stále je však hrdým otcem a v současné době již zastává roli dědečka.

Paní Lenka neměla štěstí na vážný vztah. Její onemocnění ji velmi omezuje i v osobním životě. Nejraději vzpomíná na dobu, když byla zdravá a užívala si života. U paní Vlasty mě velmi zaujal její bojovný duch. Uvádí, že je v životě velice šťastná. Poučila mě o faktu, že někteří lidé trpí daleko více. Prosazuje myšlenku, že člověk si má vážit každého okamžiku, zdraví, své rodiny a přátel.

Pan František je také velkým bojovníkem, který celý život soupeří s progresivní nemocí. Nemoc ho v současné době upoutala na lůžko, ale pan František svůj boj nevzdává. Rád vzpomíná na mládí. Za jeho nejšťastnější období života považuje dobu, ve které byl aktivní v pracovním procesu.

Shrnutí:

Předpokládal jsem, že informátoři nejraději budou vzpomínat na své mládí, manželství a výchovu dětí. Z velké části se můj předpoklad vyplnil.

Marie, Věra, Anna, Vlasta a Anna K. nejraději vzpomínají na období manželství. Mezi další často opakovaný jev, na který senioři rádi vzpomínají, je narození a výchova dětí. Tento jev jsem zaznamenal u Věry, Anny, Vlasty, Josefa a Anny K. Velkou četnost těchto odpovědí jsem předpokládal, a tak pro mě nebyly překvapením. Paní Marie, Věra a Vlasta rády vzpomínají na cestování. Paní Lenka a pan František za nejšťastnější období života považují mládí.

5 ZÁVĚR

Bakalářská práce na téma *Pohledy seniorů na současnou dobu* popisuje problematiku stáří a stárnutí. V teoretické části jsou popsány fyzické, psychické a socioekonomické změny, které proces stárnutí mohou doprovázet. Dále se práce zabývá vymezením definice stárnutí. Teoretická část věnuje značnou část paměti a komunikaci. Na závěr se zabývá tématy senior a společnost, volnočasové aktivity, vzdělání a ageismus.

Hlavním cílem teoretické části bylo vystihnout proces stárnutí. Tento proces doprovází mnoho změn. Přínos teoretické části je především v přiblížení a rozšíření informací, které se týkají seniorů, stárnutí a stáří. V minulosti bylo stáří symbolem moudrosti a zkušeností, rád bych dosáhl toho, aby se opět ke stáří přistupovalo v širokém měřítku s úctou a pokorou.

Praktická část popisuje získaná data z polostrukturovaných rozhovorů. Zaměřil jsem se na zkoumání pohledů seniorů na současnou dobu. Dále jsem se věnoval otázkám, v čem vidí senioři největší odlišnosti dnešní doby a doby jejich mládí. Doplnující výzkumné otázky směřovaly k zjištění, na které období života senioři nejraději vzpomínají a jak vnímali velké dějinné události – například 2. světovou válku, sovětskou okupaci.

Během výzkumu jsem získal pohledy seniorů, které se snažím ve své práci v různých oblastech reflektovat.

U první výzkumné otázky, která zaznamenává pohledy seniorů na současnou dobu, jsem získal mnoho odpovědí. Polovina informátorů – Marie, Věra, Vlasta, Anna K. měly stejný pohled v tom, že dnešní doba vyžaduje více peněz. Dalším významným a často se opakujícím jevem byly názory týkající se rychlosti dnešní doby. Tento názor zastává pan František, paní Lenka a Anna K.

Druhá výzkumná otázka se týká, dle názorů seniorů, rozdílů současné doby a doby jejich mládí. Všichni informátoři zmínili, že se mnoho věcí změnilo. Konkrétně paní Marie, Věra, Anna a Vlasta vidí největší proměnu v technologiích.

Třetí doplnující výzkumná otázka zkoumala velké dějinné události – například 2. světovou válku, sovětskou okupaci. Jen několik z mých informátorů tuto válku zažilo, avšak všichni o ní mají jisté informace. V přímém kontaktu s hrůzami 2. světové války byla pouze Anna K, která na toto období nerada vzpomíná. Odpovědi týkající se doby komunismu byly velmi různorodé. Polovina informátorů – Věra, Vlasta, Anna K a František uvedli, že tato doba

neměla žádný zásadní vliv na jejich každodenní životy. Josef, Lenka, Marie a Anna se k této době staví spíše negativně. Politická situace je omezovala v pracovním i osobním životě.

Poslední část mého výzkumu se zaměřuje na období života, na které senioři vzpomínají nejraději. Marie, Věra, Vlasta, Anna a Anna K. nejraději vzpomínají na období manželství. Dále Věra, Anna, Vlasta, Josef a Anna K. si rádi připomínají narození a výchovu svých dětí.

Musím přiznat, že jsem díky výzkumu na dané téma získal mnoho nových informací a pohledů na svět. Odpovědi byly velmi různorodé, originální a autentické. Každý člověk na světě prožívá svůj jedinečný život. Je velmi důležité, aby se senioři cítili jako rovnoprávní jedinci dnešní společnosti.

6 POUŽITÁ LITERATURA

ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. Pyramida (Panorama). ISBN 80-7038-044-6.

DIENSTBIER, Zdeněk a Zdenka PROCHÁZKOVÁ. *Ó, sladké stáří*. Praha: Radix, 2011. ISBN 978-80-87573-00-6.

GOLDBERG, Elkhonon. *Paradox moudrosti: (jak být duševně výkonnější, přestože mozek stárne)*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1090-6.

GRUSS, Peter, ed. *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6.

HALBWACHS, Maurice, NAMER, Gérard a Marie JAISSON, ed. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. Klas (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-016-2.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přepracované a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HAVLÍK, Radomír. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1385-7.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualizované vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HENZLER, Herbert A. a Lothar SPÄTH. *Soužití generací: proč nejsou staří lidé problémem, ale řešením*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7357-987-6.

HOSKOVEC, Jiří. *Psychologie*. Praha: Triton, 2002. Psychologická setkávání. ISBN 80-7254-219-2.

JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5535-9.

JIRÁSKOVÁ, Věra. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-80-5.

KAUFMANN, Jean-Claude. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-033-9.

- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3604-4.
- MASLOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2689-5.
- PETROVÁ KAFKOVÁ, Marcela. *Šedivějící hodnoty? aktivita jako dominantní způsob stárnutí*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2013. ISBN 978-80-210-6310-5.
- SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3850-5.
- SCHIRRMACHER, Frank. *Spiknutí metuzalémů: stáří má zelenou!* V Praze: Knižní klub, 2005. ISBN 80-242-1496-2.
- STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Přeložil Jiří KREJČÍ. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5446-8.
- TOMEŠ, Igor a Kateřina ŠÁMALOVÁ. *Sociální souvislosti aktivního stáří*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3612-2.
- TOŠNEROVÁ, Tamara. *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. ISBN 80-238-9506-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.
- VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk a diskriminace-nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008. ISBN 978-80-210-4627-6.

6.1 Elektronické zdroje

UNIVERZITA PARDUBICE. *Univerzita Pardubice*. [online]. 2019 [cit. 24.03.2019].

Dostupné z: <https://www.upce.cz/studium/czv/u3v.html>

7 PŘÍLOHY

7.1 Polostrukturovaný rozhovor

Základní otázky v polostrukturovaném rozhovoru:

1. Můžete mi, prosím, o sobě něco říct? (Zajímavosti, koníčky, povolání atd.)
2. Chtěl bych Vás poprosit, abyste mi vyprávěl/a o svém životě.
3. Na jaké období života nejraději vzpomínáte?
4. Na jaké období života „nejméně rád/a“ vzpomínáte?
5. V čem se podle Vás dnešní doba nejvíce odlišuje od dob Vašeho mládí?
6. Jak na Vás působí společnost dnes a v době, kdy jste byli mladí?
7. Jaké období Vašeho života se od dnešní doby nejvíce liší?
8. Kterým volnočasovým aktivitám se věnujete?
9. Zajímá nebo zajímala Vás politika?
10. Jaké byly v dobách Vašeho mládí možnosti kariérního postupu?
11. Jaké možnosti byly v dobách Vašeho mládí v oblasti vzdělání?